

**Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана
Огієнка**
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота

магістра

з теми: **“Дослідження писемного мовлення у дітей
молодших класів з дисграфічними розладами”**

Виконала студентка 2 курсу групи KorL1-M19z

спеціальності: 016 Спеціальна освіта.

Логопедія. Спеціальна психологія

Трач Лілія Володимирівна

Керівник:

Руденко Л.М., доктор психологічних наук,

професор

Рецензент:

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПИСЬМА У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

1.1. Писемне мовлення і його значення для всебічного розвитку особистості .....

1.2. Етіологія, патогенез та класифікація порушень писемного мовлення .....

1.3. Мовлення як психолінгвістична функція .....

Висновки до першого розділу .....

РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРУШЕНЬ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ДИСГРАФІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ .....

2.1. Обґрунтування та розробка дослідження писемного мовлення у молодших школярів .....

2.2. Результати дослідження писемного мовлення у дітей на початку навчання .....

2.3. Особливості організації роботи з подолання дисграфічних розладів у молодших школярів

Висновки до другого розділу .....

ВИСНОВКИ .....

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ .....

ДОДАТКИ .....

ВСТУП

Актуальність дослідження. Згідно з “Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті”, розбудова національної системи освіти в Україні зорієнтована на європейські стандарти. Вони репрезентують такі риси сучасної освіти, як багаторівневність і безперервність, доступність, ефективність, якість. Найважливішим пріоритетом освітнього процесу визнано його особистісну орієнтацію.

Законом України “Про освіту” визначено, що основною метою освіти є всебічний розвиток дитини як особистості, розвинення її талантів, розумових здібностей, збагачення інтелектуального, культурного потенціалу нації. Важливу роль на шляху досягнення цієї мети відведено початковій ланці освіти, зокрема, мовної. Державним стандартом початкової загальної середньої освіти передбачено опанування всіма видами мовлення – як усного, так писемного. Зважаючи на те, що писемне мовлення із мети початкового навчання перетворюється у засіб отримання знань, проблема запобігання і виправлення порушень писемного мовлення в учнів є актуальною для навчання у початкових класах закладу загальної середньої освіти.

Писемне мовлення, як особлива форма мовленнєвої діяльності, посідає чільне місце у житті кожної людини. Воно є важливим засобом комунікації та пізнання оточуючого світу. Саме у зв’язку з цим сформованість писемного мовлення, як у його експресивній, так і в імпресивній ланках, є важливою умовою успішного навчання.

Письмо є складним психіфізіологічним процесом не тільки для шестирічок, але й для молодших школярів в цілому, успішність навчання письма значною мірою залежать від готовності дітей оволодіти цією навичкою, а також від методичного забезпечення уроків навчання грамоти.

У визначенні методичних підходів подолання порушень писемного мовлення суттєвого значення набули наукові здобутки психологічної науки. Організація корекційної логопедичної роботи опирається на сучасні уявлення про психологічні механізми процесів письма і читання, як складних

функціональних систем, їх системної, динамічної локалізації та гетерохронії розвитку, про інтегративну діяльність мозку у процесі психічної діяльності. (П. Анохін, А. Воронова, М. Бернштейн, О. Лурія, Р. Лалаєва, Л. Цветкова).

В дослідженнях, які присвячені вивченню етіопатогенетичних механізмів дисграфії та подолання її різних видів, передбачено проведення корекції та розвитку психічних функцій та операцій, що є базовими для формування навичок письма й читання: просторово-часових уявлень (І. Садовнікова), зорово-просторового сприймання та наочно-образного мислення, сукцесивних та симультанних функцій, образотворчо-графічних здібностей, функцій контролю та самоконтролю. (О. Корнев, О. Логінова, І. Марченко, В. Салахова, В. Тарасун).

У розумінні механізмів специфічних порушень писемного мовлення, зокрема тих, що в сучасній логопедії визначаються як оптична дисграфія, перспективним напрямом досліджень є використання методів нейропсихологічної діагностики та корекції труднощів формування навичок писемного мовлення (Т. Ахутіна, О. Веліченкова, О. Іншакова, Н. Корсакова, Ю. Мікадзе, А. Огаркіна.). Проте вчені визнають, що система корекційно-розвивальної роботи, її зміст, етапи та навчально-методичне забезпечення потребують подальшого удосконалення (Т. Ахутіна, А. Семенович, А. Сиротюк).

Дослідження Р. Левіної, Н. Нікашиної, Л. Спірової доводять, що психофізіологічні механізми, які забезпечують письмо у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення, сформовані значно гірше, ніж у дітей, у яких мовленнєвий розвиток протікає без відхилень. Тому діти з різними порушеннями мовлення зазвичай виявляються нездатними у повному обсязі оволодіти навичками письма в умовах закладу загальної середньої освіти без застосування спеціальних методик корекційно-розвивальної спрямованості.

Відповідно до останніх досліджень, 75% усіх учнів, які потребують логопедичної допомоги, мають порушення письма та читання, обумовлені

фонетико-фонематичним недорозвиненням або нерізно вираженим недорозвиненням мовленнєвої функції (Г. Волкова). За останніми дослідженнями, у 50% учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, приблизно у 20% школярів із важкими порушеннями мовлення, та у 3-5% дітей шкільного віку з нормотиповим розвитком наявні порушення писемного мовлення. Серед дітей молодшого шкільного віку закладу загальної середньої освіти поширеність порушень писемного мовлення, за даними різних авторів, становила 6-7% (О. Корнєв, 1997), від 3 до 15 % (Т. Пічугіна, 2001). За дослідженнями (Ю. Коломієць, О. Ніжинська) кількість дітей із дисграфією у молодших класах закладів загальної середньої освіти сягає 31,8%. При цьому відзначається, що у хлопчиків ці порушення зустрічаються у 4-6 разів частіше, а ніж у дівчат (Т. Ахутіна).

Як засвідчує аналіз літературних джерел, у наукових дослідженнях Л. Бартенєвої, Л. Вавіної, Е. Данілавічюте, О. Кочуровської, Т. Пічугіної, О. Ревуцької, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Н. Чередниченко, М. Шеремет та інших порушено проблеми виявлення загальних і специфічних особливостей процесу формування навичок писемного мовлення та розробки методик навчання дітей з різними порушеннями розвитку.

З точки зору логопедичної науки процес формування писемного мовлення традиційно розглядався в рамках єдиного процесу мовленнєвого та мовного розвитку дитини, а процес корекції порушень письма і читання ґрунтувався на розвитку фонетико-фонематичних та лексико-граматичних засобів мови (Т. Вербицька, Л. Єфименкова, І. Колповська, Р. Левіна, І. Садовнікова, О. Смірнова, В. Тарасун, Л. Токарева, М. Шевченко Л. Шуйфер, А. Ястребова).

Проблемою оволодіння навичками письма дітьми з типовим мовленнєвим розвитком присвячено дослідження Л. Айдарової, А. Бородич, В. Гербової, М. Львова, О. Струніної О. Ушакової та інших. Особливості засвоєння писемного мовлення досліджували науковці у психологічному, загальнодидактичному та корекційному (логопедичному) аспектах: І. Зимня,

В. Глухов, Р. Левіна, О.О. Леонт'єв, І. Садовнікова, Л. Спірова, А. Ястребова та інші. Однак подальшої розробки потребує проблема методичного забезпечення корекційно-розвивального впливу на формування навичок письма в учнів початкових класів в умовах закладу загальної середньої освіти.

Актуальність роботи зумовила вибір теми наукового пошуку: “Дослідження писемного мовлення у молодших школярів з дисграфічними розладами”.

Мета дослідження – визначити ефективні методи та прийоми формування писемного мовлення в учнів початкових класів з дисграфічними розладами.

Об’єкт наукової роботи – процес оволодіння навичками писемного мовлення учнями початкових класів з дисграфічними розладами.

Предмет дослідження – система вправ, спрямованих на корекцію та розвиток навичок писемного мовлення молодших школярів із дисграфічними розладами.

Виходячи з мети нами було визначено провідні завдання дослідження:

1. Проаналізувати етіологію, патогенез та класифікацію порушень писемного мовлення у дітей.
2. Вивчити мовлення як психофізіологічну функцію.
3. Дослідити особливості порушення писемного мовлення у молодих школярів.
4. Розробити систему подолання дисграфічних розладів у учнів молодших класів та експериментально перевірити її результативність.

Методи дослідження: У процесі дослідження використовувалися такі методи: теоретичні: аналіз, узагальнення даних психолінгвістичної, психолого-педагогічної, лінгвістичної, методичної літератури; емпіричні: спостереження за мовленнєвим розвитком молодших школярів (пряме й опосередковане); вивчення письмових робіт; бесіди з педагогами та батьками дітей; психолого-педагогічні експерименти констатувального, формувального

характеру; статистичні: кількісна та якісна обробка результатів обстеження та навчання дітей.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що основні його положення, результати і висновки можуть бути використані у процесі корекційної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з метою підвищення ефективності логопедичної роботи щодо корекції диграфічних розладів у молодших школярів та попередження можливих труднощів у подальшому навчанні.

Дослідження проводилось **на базі:**

Апробація роботи. Дипломне дослідження було апробоване на II Студентському форумі (з міжнародною участю) 2-3 квітня 2020 року і конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Вийшла з друку стаття: *До питання про психофізіологічні операції процесу письма* // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія / за ред. Н.С. Гаврилової. – Вип. 11 / Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2020. С.80-84.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, який нараховує 98 позицій, додатків.

ВИСНОВКИ

У процесі проведеного дослідження ми дійшли наступних висновків.

Аналіз загальнодидактичної, методичної, лінгвістичної, психолінгвістичної та спеціальної літератури засвідчив, що письмо, на відміну усного мовлення, яким дитина оволодіває спонтанно у процесі взаємодії з дорослими на другому році життя, засвоюється у старшому дошкільному або молодшому шкільному віці у результаті цілеспрямованого навчання. Оволодіння грамотою – це складна розумова діяльність, яка потребує певного ступеня зрілості багатьох психічних функцій дитини.

З позиції психології та фізіології письмо характеризують як складну форму мовленнєвої діяльності, багаторівневий процес, у якому беруть участь різні аналізатори: мовленнєво-слуховий, мовленнєво-руховий, зоровий, загально-руховий, які тісно взаємопов'язані. Письмо формується на основі достатньо розвинутого усного мовлення. Саме сформованість усного мовлення є однією з провідних умов оволодіння писемним мовленням молодшими школярами.

Процес письма за умов типового розвитку здійснюється на основі достатнього рівня сформованості певних мовленнєвих і немовленнєвих функцій: слухової диференціації звуків, правильної їх вимови, мовленнєвого аналізу і синтезу, сформованості лексико-граматичної сторони мовлення, зорового аналізу і синтезу, просторових уявлень.

На сучасному етапі розвитку логопедичної науки існують різні терміни для позначення порушень оволодіння навичками письма молодшими школярами. Актуальним є клінічний підхід, що дозволяє розглядати труднощі оволодіння письмом у комплексі з неврологічною симптоматикою. З позиції логопатології дисграфію розглядають як стан, який характеризується стійкою вибірковою нездатністю оволодіти навичками письма у дітей зі збереженим інтелектом, аналізаторами, при достатньому мовленнєвому розвитку і застосуванні до дитини адекватних методів навчання письма.

Аналіз етіології дисграфічних розладів виявив, що порушення письма у молодших школярів зумовлені впливом різних патогенних факторів у пренатальному, натальному або (та) постнатальному періодах розвитку, які негативно впливають на розвиток у дитини психофізіологічних механізмів, що забезпечують своєчасне й ефективне оволодіння процесом письма.

У результаті дослідження особливостей порушення процесу письма у молодших школярів виявлено, що симптоматика дисграфічних розладів проявляється в стійких помилках в різних видах письмової продукції: спотворення, заміни та змішування букв за оптичною схожістю та букв, що позначають близькі за акустико-артикуляційними ознаками звуки; спотворення звукоскладової структури слова, порушення написання окремих слів у реченні (злите або окреме написання, зміщення меж слів); аграматизми на письмі. Результати констатувального дослідження засвідчили, що найбільш поширеними у молодших школярів із дисграфічними розладами є помилки на рівні букви та складу, зумовлені порушеннями фонематичних процесів, оптичного гнозису та кінестетичного праксису (62% від загальної кількості помилок).

Розроблена нами система корекційно-розвивальних вправ передбачала оптимальне використання спеціальних завдань (ігор) на логопедичних заняттях, під час проведення уроків і в позаурочний час (як домашні завдання) і була спрямована на розвиток та корекцію слуховимовної диференціації фонем, оптико-просторових уявлень, артикуляційної моторики та дрібної моторики пальців рук.

Аналіз результатів обстеження письмової продукції на початку експерименту і після формувального навчання виявив, що в учнів експериментальної групи кількість помилок в кожній групі зменшилася. Водночас в учнів, з якими експериментальна корекційно-розвивальна робота не проводилася такої загальної тенденції не виявлено.

Отже, розроблена нами система вправ, спрямована на розвиток та корекцію в учнів початкових класів із дисграфічними розладами операцій

письма виявилася ефективною. Дослідження проблеми корекції дисграфічних розладів в учнів початкових класів не вичерпується одержаними нами результатами. Подальшої розробки потребують питання профілактики порушень письма у дітей шестирічного віку, організації комплексного підходу до корекції та розвитку операцій письма у молодших школярів, забезпечення взаємозв'язку у роботі логопеда і вчителя початкових класів закладів загальної середньої освіти тощо.

Список використаних джерел

1. А.А. Потебня о соотношении языка и мышления // Психолингвистика в очерках и извлечениях: Хрестоматия / Под общ. ред. В.К. Радзиховской. М., 2003.
2. Актуальные проблемы профилактики и коррекции нарушений письменной речи / под ред. В.Н. Скворцова. СПб.: ЛГУ, 2007. 115 с.
3. Ананьев Б.Г. Анализ трудностей в процессе овладения детьми чтением и письмом // Изв. АПН РСФСР. 1950. Вып. 70. С.62-71.
4. Ахутина Т.В. Трудности письма и их нейропсихологическая диагностика. М.: Академия, 2001. С.52-158.
5. Бартенева Л.І. Підготовка дітей із загальним недорозвиненням мовлення старшого дошкільного віку до оволодіння орфографією: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Л.І. Бартенева. К., 2000. 18 с.
6. Беккер Р. Нарушение речи как фактор, обуславливающий затруднение в обучении чтению и правописанию: научная сессия по дефектологии. М.: Просвещение, 1967. С.62-178.
7. Белянин В.П. Психолингвистика. М.: Флинта, 2003. 226 с.
8. Білецький А.О. Про мову і мовознавство. К.: АртЕк, 1997. 224 с.
9. Блеч Г. Методичні поради щодо формування мовленнєвої діяльності розумово відсталих дошкільників // Дефектологія. 2010. №5. С. 24-29.
10. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови / Богуш А.М., Гавриш Н.В. К.: Вища школа, 2007. 542 с.
11. Бойко М.І. Формування і розвиток писемної грамотності на уроках / М. І. Бойко // Англійська мова та література. 2010. №19-21. С.7-12.
12. Вашуленко М.С. Навчання грамоти в 1 класі / М.С. Вашуленко. К.: Освіта, 2001. 176 с.
13. Вікторенко І. Особливості писемного мовлення школярів / І. Вікторенко // УМІЛШ. 2003. №4. С. 61-63.
14. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования. М.: Просвещение, 1965.

15. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. М.: Просвещение, 1960.
16. Выготский Л.С. Предистория письменной речи // Умственное развитие детей в процессе обучения. М.-Л.: Изд-во Медицинской литературы, 1935.
17. Волкова Г.А. Методика психолого-педагогического обследования детей с нарушениями речи. Вопросы дифференциальной диагностики. СПб.: СОЮЗ, 2003. С.25-76.
18. Волкова Г.А. Психолого-логопедическое исследование детей с нарушениями речи / Г.А. Волкова. СПб.: РГПУ, 1993. 94 с.
19. Гаврилова Н.С. Математика
20. Гаврилова Н.С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей. Кам'янець-Подільський: ТВО «Друк-Сервіс», 2011.
21. Глушенко К.О. Методичні рекомендації щодо попередження і подолання дисграфії у молодших школярів (методика «письмо в уяві») / Глушенко К.О., Глушенко О.В. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 38 с.
22. Голобородько Є.П. Психолого–педагогічні засади розвитку писемного мовлення молодших школярів / Є.П. Голобородько // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Вип. 26. Херсон: Айлант, 2002. С.69-73.
23. Голуб Н. М. Дидактичний матеріал з корекції та розвитку писемного мовлення учнів молодшого шкільного віку / Н.М. Голуб. К.: Слово, 2014. Ч.1. 384 с.
24. Данілавичюте Є.А. Порушення письма в учнів 2-4 класів з ДЦП та шляхи їх корекції: дис. ... канд. пед. наук / Є.А. Данілавичюте. К., 1997. 238 с.
25. Державний стандарт початкової освіти: затверджено постановою КМУ від № 87 від 21.02.2018 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/
26. Деркач Н. Навчання грамоти / Н. Деркач. Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. 112 с.
27. Дидактичний матеріали для обстеження дитячого мовлення / Т.

Пічугіна, І. Подимова, Я. Дубан, Д. Лісова. Львів: ЛОНМІО, 1997. 72 с.

28. Дорошенко С.І. Методика викладання української мови / С.І. Дорошенко. К.: Вища школа, 1992. 380 с.

29. Дубровинская Н. В., Фарбер Д. А., Безруких М. М. Психофизиология ребенка: Психофизиологические основы детской валеологии. М.: ВЛАДОС, 2000. 144 с.

30. Дяченко К.Г. Інновації в корекції писемного мовлення молодших школярів / К.Г. Дяченко. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2010. 320 с.

31. Жинкин Н.И. Механизмы речи. М.: Изд-во Академии педагогических наук, 1958. 370 с.

32. Жинкин Н.И. Развитие письменной речи учащихся 3-4 классов / Н.И. Жинкин. М.: Издательство АПН РСФСР, 1956. Вып. 2. С. 48-73.

33. Жинкин Н.И. Язык – речь – творчество. Избранные труды. М.: Лабиринт, 1998. 385 с.

34. Журавльова Л.С. Діти молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями у системі освіти / Л.С. Журавльова // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 19 Корекційна педагогіка та психологія. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 32. Ч 1. С. 101-107.

35. Журавльова Л.С. До проблеми корекції мовленнєвого розвитку молодших школярів із дисграфією / Л.С. Журавльова // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : збірник наукових праць / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Вип. 7. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. Т. 1. С. 133-144.

36. Журавльова Л.С. Сучасні підходи до вивчення порушень мовленнєвого розвитку молодших школярів / Л.С. Журавльова // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Вип. 8. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. С. 89-101.

37. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. М.: Просвещение, 1978. 159 с.

38. Калмикова Л.О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти. К.: МЦВО, 2003. 320 с.
39. Кириченко Г.С. Нариси загального мовознавства. К.: Миколаївський держ. ун-т ім. В.О.Сухомлинського, Національний ун-т кораблебудування ім. Макарова, 2008.
40. Кисловская В.Г. Зависимость между социометрическим статусом и симптомом тревожности в социальном общении (в возрастном плане): автореф. дис. на соиск. наук. степени. канд. психол. наук. / В.Г. Кисловская. М., 1971. 321 с.
41. Кірик М. Навчання грамоти першокласників: психологічні і лінгвістичні основи / М. Кірик // Початкова школа. 2012. № 7. С. 49-51.
42. Коломієць Ю.В., Ніжинська О.В. Особливості порушень писемного мовлення у молодших школярів загальноосвітніх шкіл // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. 2010. Вип.12. С. 119-123.
43. Конопляста С.Ю. Логопсихологія / С.Ю. Конопляста, Т.В. Сак / за ред. М.К. Шеремет. К.: Знання, 2009. 293 с.
44. Корнев А.Н. Дислексия и дисграфия у детей. СПб: Феникс, 1995. С.85-98.
45. Корнев А.Н. Нарушения чтения и письма у детей. СПб.: МиМ, 1997.
46. Коррекция нарушений письменной речи / под. ред. Н.Н. Яковлевой. СПб.: КАРО, 2012. 201 с.
47. Кузь Н.А. Регуляторные функции в письме учащихся с задержкой психического развития: логопедические аспекты диагностики и развития / Н.А. Кузь. Новосибирск: НГПУ, 2013. 153 с.
48. Лазарева І. А. Проблеми профілактики оптичної дисграфії у дітей в умовах загальноосвітнього навчального закладу // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. 2008. Вип.9. С. 65-68.
49. Лалаева Р.И. Нарушение чтения и письма у младших школьников:

диагностика и коррекция / Р. Лалаева, Л. Бенедиктова. СПб.: Союз, 2004. 224 с.

50. Лалаева Р.И. Дисграфия // Хрестоматия по логопедии / под ред. Л.С. Волковой, В.И. Селиверстова. М.: Владос, 1997. С. 502-511.

51. Лалаева Р.И. Дифференциальная диагностика и коррекция нарушений чтения и письма у младших школьников / Р.И. Лалаева, Л.В. Венедиктова. СПб.: Образование, 1997. 171 с.

52. Левина Р.Е. Недостатки чтения и письма у детей. М.: Просвещение, 1952. С.38-52.

53. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. М.: Просвещение, 1981.

54. Леонтьев А.А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания / А. А. Леонтьев. М., 1969. 308 с.

55. Логинова Е. А. Нарушение письма. Особенности их проявления и коррекция у младших школьников с задержкой психического развития. СПб.: Детство-Пресс, 2004. С.39-82.

56. Логопедія / за ред. М.К. Шеремет. К.: Слово, 2017. 576 с.

57. Логопсихологія / за ред. М.К. Шеремет. К.: Знання, 2010. 293 с.

58. Лурия А.Р. Материалы к генезису письма // Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии /Под ред. Леонтьева А.Н. М. Просвещение, 1980. С.178-198.

59. Лурия А.Р. Очерки психофизиологии письма. М.: МГУ, 1950. С.121-138.

60. Лурия А.Р. Психологическое содержание процесса письма //Методическое наследие. Логопедия. Книга IV. М.: Владос, 2002. С.51-127.

61. Луцик Д. Вивчення букв першокласниками / Д. Луцик, М. Проць, А. Савшак. Тернопіль: Астон, 2001. 90 с.

62. Мамчур Л. Особливості творення та сприймання мовлення як психолінгвістичні чинники формування комунікативної компетентності особистості // Філологічний часопис. Вип.1 (9). 2017. С.209-218.

63. Марченко І.С. Спеціальна методика початкового навчання української мови: логопедична робота з корекції порушень мовлення: навчальний посібник / І.С. Марченко. К.: Слово, 2010. 288 с.
64. Мачнева О.М. Алгоритмізація процесу навчання письма / О.М. Мачнева // Початкове навчання та виховання. 2011. № 22. С. 13-16.
65. Меліченко В. До проблеми порушення читання і письма у молодших школярів з ТПМ // Дефектологія. 2006. №4. С.4-5.
66. Меліченко В.М. Аналіз сформованості навички читання і письма в учнів молодших класів спеціальної школи для дітей з ТПМ / В.М. Меліченко // Теорія і практика сучасної логопедії. К.: Актуальна освіта, 2006. Вип. 3. С.55-62.
67. Меліченко В.М. До питання вивчення механізмів читання і письма у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення / В.М. Меліченко // Теорія і практика сучасної логопедії. К.: Актуальна освіта, 2007. Вип. 4. С. 88-91.
68. Нарушения письма и чтения: теоретический и экспериментальный анализ / под ред. О.Б. Иншаковой. М.: НИИ школьных технологий, 2008. 140 с.
69. Нова українська школа: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nus.org.ua>.
70. Павлик О. Специфіка писемного мовлення і засоби його розвитку / О. Павлик // Початкова школа. 2012. №9. С. 45-48.
71. Парамонова Л.Г. Предупреждение и устранение дисграфии у детей: монография / Л.Г. Парамонова. СПб.: Лениздат: Союз, 2001. 240 с.
72. Парамонова Л.Г. Упражнения для развития письма / Л.Г. Парамонова. СПб.: Дельта, 1998. 208 с.
73. Парамонова Л.Г. Дисграфия: диагностика, профилактика, коррекция / Л.Г. Парамонова. СПб.: Детство-Пресс, 2006. 122 с.
74. Пічугіна Т.В. Педагогічна корекція дисграфії у слабозорих молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук / Т.В. Пічугіна. К., 2001. 200 с.

75. Пічугіна Т.В. Порухення письма у дітей з важкими мовленнєвими вадами / Т.В. Пічугіна // Дефектологія. 1998. № 2. С.6-9.
76. Пічугіна Т.В. Рання діагностика дітей із дислексією та дисграфією / Т.В. Пічугіна // Дефектологія. 1998. № 1. С. 6-12.
77. Пічугіна Т.В. Методичні рекомендації щодо обстеження дітей із дислексією і дисграфією / Пічугіна Т.В., Губай Т.М. // Методичні матеріали на допомогу вчителю-дефектологу. Львів: ЛОНМІО, 1998. С. 78-89.
78. Прищепова И.В. Диагностика и коррекция дизорфографии у младших школьников / И.В. Прищепова. СПб.: РГПУ им. А. Герцена, 2003. 166 с.
79. Разживина Н.В. Логопедическая работа по коррекции дисграфии у младших школьников / Н.В. Разживина. Воронеж: ВГПУ, 2011. 57 с.
80. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи / О.Я. Савченко. К.: Генеза, 2002. 366 с.
81. Садовникова И.Н. Нарушения письменной речи и их преодоление у младших школьников / И.Н. Садовникова. М.: ВЛАДОС, 1997. 365 с.
82. Садовникова И.Н. Дисграфия, дислексия: технология преодоления / И.Н. Садовникова. М.: Парадигма, 2011. 279 с.
83. Сєдих Н. Специфічні порушення письма // Початкова освіта. 2006. №10. С.14-15.
84. Семенович А.В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте / А.В. Семенович. М.: АCADEMIA, 2002. 232 с.
85. Симерницкая Э.Г. Нейропсихологическая диагностика и коррекция школьной неуспеваемости // Нейропсихология сегодня / Под ред. Е.Д. Хомской. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1995. С.154-160.
86. Сиротюк А.Л. Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения / А.Л. Сиротюк. М.: Сфера, 2003. 288 с.
87. Современные подходы к изучению коррекции оптической дисграфии у детей с тяжелыми нарушениями речи в начальных классах специальной (коррекционной) школы V вида / Н.Е. Разенкова, Е.В. Ковылова,

Н.В. Глазкова и др. Новокузнецк: КузГПА, 2010. 261 с.

88. Стрілецька С.В. Дисграфія в школі: педагогічні засоби та методичні вправи корекції англійського письма: монографія / С.В. Стрілецька. Біла Церква: БДАУ, 2004. 112 с.

89. Тарасун В. Морфофункціональна готовність дітей з особливостями у розвитку до шкільного навчання: діагностика і формування: монографія / В. Тарасун. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. 299 с.

90. Тарасун В.В. Писемне мовлення: запобігання і корекція порушень. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. 150 с.

91.Тенцер Л.В. Психолінгвістичні механізми виникнення різних форм дисграфії у дітей молодшого шкільного віку [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/7720/1/Tentser.pdf>

92.Токарева О.А. Расстройства чтения и письма (дислексии и дисграфии) // Расстройства речи у детей и подростков / Под ред. С.С. Ляпидевского. М.: Просвещение, 1969.

93.Троицкая Л.А. Коррекция нарушений устной и письменной речи у детей с эпилепсией / Л.А. Троицкая. СПб.: Книжный дом, 2007. 109 с.

94. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук. К.: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с.

95. Хватцев М.Е. Логопедия. Работа с дошкольниками. М.: Фокус, 2005.

96. Царик О. Теоретичні аспекти писемного мовлення (зарубіжний досвід) // Український педагогічний журнал. 2015. № 4. С. 133-144.

97. Цветкова Л.С. Нейропсихология счета, письма, чтения: нарушение и восстановление / Л.С. Цветкова. М.: Юрист, 1997. 256 с.

98. Чередніченко Н.В. Типи та механізми дисграфічних помилок у писемному мовленні молодших школярів / Н.В. Чередніченко // Логопедія. 2012. №2. С. 94-102.